

Парсяк В.Н.

доктор економічних наук, професор
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова

Канаш О.Є.

магістр з економіки, аспірант
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова

Parsyak Volodymyr

Doctor of science (Economics), Professor
Admiral Makarov National University of Shipbuilding

Kanash Olesia

Master of economics, PhD Student
Admiral Makarov National University of Shipbuilding

ДУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СЬОГОДЕННИХ РЕАЛІЯХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

DUAL TECHNOLOGIES IN TODAY'S REALITIES HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

Серед багатьох невирішених проблем, які постануть перед українським суспільством після закінчення війни буде суттєве підвищення ефективності усіх сфер діяльності: економічної, політичної, соціальної. Теж саме стосується вищої освіти – системи відносин, в яких відбувається формування фахових компетенцій людського капіталу. Його, разом з іншими чинниками виробництва, бізнес залучає до процесів створення вартості. Є підстави вважати, що на цьому шляху стане актуальною технологія дуальної освіти. Покладаючись на цю робочу гіпотезу, в публікації зроблено спробу визначити точку відліку, з якої відбуватиметься рух до окресленої мети. Як наслідок систематизовано форми дуальної освіти, що набули поширення в нашій країні, та запропоновано їх характеристики. Зроблені висновки ґрунтуються на реальних кейсах. Описані в них події дають підстави для оптимізму та сподівань на розвиток та збагачення накопиченого досвіду.

Ключові слова: економіка, економіка вищої школи, навчальний процес, фахові компетенції, освіта, якість освіти, дуальна освіта.

One of the many unresolved problems of the Ukrainian society after the war ends will be a recovery of all spheres of activity: economic, political, social. The same applies to higher education – a system of relations where professional competencies of human capital form. Business involves it in the process of value creation, along with other production factors. There is reason to believe that dual education technology will be useful in this regard, given the practice common in most developed economies. Relying on this working hypothesis, it has been done some attempts to determine the starting point of the movement to the outlined goal in the publication. As a result, the forms of dual education that have become widespread in our country are systematized and their characteristics are proposed. The conclusions are based on real cases and supported by an appeal to the information of the State Statistics Service of Ukraine. The events and indirect data described in them (dual education is not a separate object of statistical observation) give grounds for optimism and hopes for the development and enrichment of the accumulated experience. The attitude of the authors to the state position on the dual education in higher education introduction is described. On the one hand, the initiative is welcome. On the other hand, there are no attempts at real support. And neither at the institutional level, nor at the level of current financial incentives for relevant initiatives. Everything that happens in practice is the improvisation of stakeholders within the terms of the contracts concluded between them. It was justified the view that dual education should not become total in higher education institutions. Every student has the right to make an individual choice in favor of the form of education that suits him best in the democratic academic environment. Another important condition is that none of the components of dual learning should dominate the other. This means that a student's academic success is just as important as his or her success in mastering the practical skills of the profession. This should be taken into account during the current and final assessment of knowledge.

Keywords: economics, high school economics, educational process, professional competencies, education, quality of education, dual education.

Постановка проблеми. Війна та пов'язані з нею випробовування армії, усіх гілок влади, суспільства, чи не кожного громадянина триває. Разом з тим, з історії не відомі приклади, коли б військово-політичні конфлікти не завершувалися рано чи пізно. І тоді перед кожним, хто відсвяткує перемогу, повстане цілком природне питання: як жити далі? Воно не виглядатиме суто риторичним, оскільки й без цієї ситуації запит на докорінне перетворення економіки, політики, соціальної сфери ставав усе більш нагальним. І, переконані, так чи інакше постав би перед владою та перед відповідальною українською громадою. Поточна «пауза» – тимчасова.

Майбутні реформи не оминуть стороною й систему вищої освіти, оскільки усе, що відбувалося впродовж останніх десятиріч, менш за все можна назвати «зміннами на краще». Бюрократія, непослідовність та фрагментарність перетворень, формалізм, які розпоршують зусилля академічної спільноти, підштовхують до імітації наукової активності – ось далеко не повний перелік того, з чим стикаються учасники освітнього процесу.

Слушною ілюстрацією наведених тверджень слугує стан справ з поширенням вітчизняними закладами вищої освіти дуальних технологій формування у студентів фахових компетенцій. Чиновники усіх рангів – від співробітників Міністерства освіти і науки України до ректорів – багатослівно звітують про прихильність до ідеї, наводять приклади з практики очолюваних ЗВО, посиляючись на силу-силенну укладених договорів з підприємствами та організаціями. Водночас нерідко вони не розуміють природи дуальності, різниці між формалізацією відносин між учасниками освітнього процесу, його організацією та, перш за все, економічними наслідками. Останні складають ключову мотивацію кожного зі стейкхолдерів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема дуальної освіти висвітлена у роботах низки науковців. Велика частина їх публікацій охоплює професійно-технічний сегмент надавачів освітніх послуг (наприклад, Кримчак Л.Ю. [8]). Інші захоплюються специфічними формами дуальності на кшталт здобуття студентами ВНЗ робітничих спеціальностей (наприклад, Мокін Б.І., Косарчук О.М. [9]). Знаходяться й ті, хто шукає

баланс між позитивом та негативом дуальності (наприклад, Довгенко Я., Яременко Л., Яременко Ю. [3]), хоча досвідом країн з розвинутою економікою ця проблема беззаперечно розв'язана на користь останньої.

Внесок кожного з тих, кого ми згадали та багатьох інших є вагомим, беззаперечно. Разом з тим, опрацювання ефективної стратегії поведінки у майбутньому можливе за умов ретельного аудиту практики, накопиченої українською вищою школою за часи її існування та створення на цьому підґрунті цілісної картини потенціалу технологій дуальної освіти, які перебувають у нашому розпорядженні.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на викладені вище міркування та констатації, автори поставили собі за мету продемонструвати читачам, небайдужим до проблеми, яка розглядається, результати дослідження форм, в яких дуальна вища освіта реалізована в окремих закладах вищої освіти. Зроблена робота, доповнена та уточнена складатиме той інформаційний плацдарм, з якого розпочнеться масовий рух до вищої освіти нової якості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення державної статистики та аналіз академічної практики, відкрили очі, на стан дуальної вищої освіти в Україні. Виявлені її форми систематизовані на рис. 1.

Як бачимо, перше на що здатні вітчизняні ЗВО, – створити умови для опанування студентами відповідних робітничих професій. В Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова (НУК), наприклад, така перспектива відкривається перед тими, хто навчається в Машинобудівному навчально-науковому інституті (робоча професія – судовий механік) та в Навчально-науковому інституті автоматики та електротехніки (судновий електрик). У Вінницькому національному технічному університеті – на факультеті електроенергетики та електромеханіки (слюсар-електромонтажник). Щоб осягнути загальнонаціональний масштаб явища, звернемося до інформації, викладеної в табл. 1.

Вона акумулює відомості про випускників усіх закладів вищої освіти: університетів, академій, інститутів коледжів, технікумів, училищ. Перш за все, не оминемо увагою позитивну тенденцію, що виявилася.

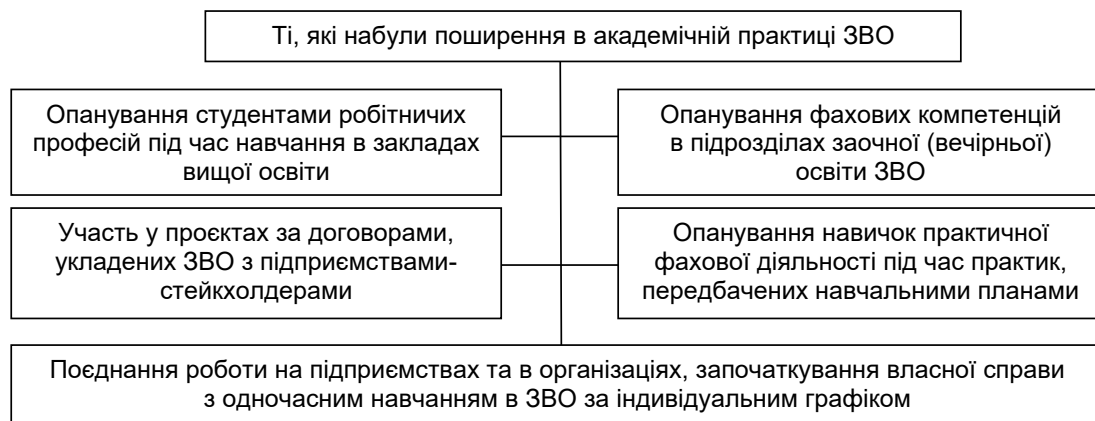

Рис. 1. Чинні форми дуальності вищої освіти в Україні

Чисельність випускників ЗВО, які отримали направлення на роботу, осіб

Показники	Роки					
	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Чисельність випускників, всього	654468	485195	447658	387727	420414	412843
Чисельність випускників, які отримали направлення на роботу, всього	181942	134399	98037	68240	58858	49954
частка у чисельності випускників, %	27,8	27,7	21,9	17,6	14,0	12,1
Чисельність випускників, які одночасно з освітньо-кваліфікаційним рівнем отримали робітничу професію, всього	48768	39006	30445	25297	24030	19409
Частка тих, хто опанував робочу професію, у загальній чисельності випускників, %	7,5	8,0	6,8	6,5	5,7	4,7
Частка, тих, хто опанував робочу професію, у чисельності випускників, які отримали направлення на роботу, %	26,8	29,0	31,1	37,1	40,8	38,9
Розрахований індекс, %	100	108,1	116,0	138,4	152,2	150,8

Джерело: [6; 14; 13; 2]

А саме: частка, тих, хто опанував робочу професію, у чисельності випускників, які отримали направлення на роботу, продемонструвала очевидну тенденцію до зростання. Вбачаємо в цьому аргумент на користь дуальності, оскільки набуття додаткових компетенцій стало запорукою гарантованого отримання випускниками їх першого в житті робочого місця.

А це – суттєва проблема, з якою стикаються молоді громадяни країни. Разом з тим, констатуємо, що з 2010 р. по 2018 р. одночасно з падінням чисельності випускників (на 241,6 тис. осіб, що складає 36,9% за період, який було піддано аналізу), суттєво поменшало (тепер вже у 3,6 рази) тих з них, які після успішного завершення навчання, отримували направлення на довгоочікувану для них роботу. Їх частка від загальної чисельності власників дипломів склала на кінець 2018 р. 12,2%, або на 15,7% менше в порівнянні з 2010 р.

Переконані: так відбувається з тієї причини, що держава відсторонилася і продовжує дистанціюватися від розв'язання нагальних проблем, вищої освіти. Органи центральної виконавчої влади, зокрема в царині забезпечення якості освітніх послуг, сконцентрували увагу на формальному порівнянні під час реалізації акредитаційно-ліцензійних процедур фактичних результатів академічної та наукової діяльності ЗВО з нормативним значенням маркерів, запропонованих чиновниками тих самих бюрократичних установ.

Хтось, спробує відшукати пояснення цьому феномену фундаментальними змінами в економіці, які призвели до втрати державою функцій одноосібного власника засобів виробництва через приватизацію «загальнонародного» майна. І ми не будемо розпочинати полеміку з цього приводу, оскільки станом на 1.10.2020 р. в реєстрі об'єктів державної власності обліковувалося лише 19,9 тис. юридичних осіб, які здійснюють господарську діяльність [5]. Це складає 5,2% від загальної кількості підприємств (380673 одиниць [7]).

Водночас усвідомлюючи реалії сьогодення, не вважаємо справедливим залишити заклади вищої

освіти сам на сам, принаймні, з проблемою застосування засад дуальності в управлінні навчальним процесом. Не сталося же так з професійно-технічними навчальними закладами. Тому, мабуть, що вони переймаються підготовкою дуже дефіцитних кваліфікованих робітників, про брак яких воляють представники усіх галузей української індустрії.

Попри перешкоди та негаразди деякі ЗВО демонструють непоодинокі та яскраві приклади впровадження елементів дуальної освіти через налагодження кооперації з бізнесом, що має обопільну користь. Згадаємо з цього приводу досвід, накопичений НУК, Державним університетом телекомунікацій, Національним технічним університетом «Харківський політехнічний інститут», Національним Технічним Університетом «КПІ імені Ігоря Сікорського», Українською інженерно-педагогічною академією, Вінницьким національним технічним університетом, Державним університетом інфраструктури та технологій, Національним аерокосмічним університетом імені М.Є. Жуковського «ХАІ».

Серед характерних прикладів такої кооперації вважаємо вартою на увагу, зокрема, багаторічну плідну співпрацю Миколаївського територіального управління (МТУ) ПриватБанк – одного з визнаних лідерів навчання та подальшого працевлаштування студентів в Україні – з Факультетом економіки моря (ФЕМ) НУК. Узгоджений сторонами проєкт, який періодично уточнюється, а при необхідності ще й модернізується, побудований на засадах дуальності.

Його академічна частина складається з 10 модулів. Зокрема: маркетинг у банках, віддалений банкінг, платіжні картки, депозитні вклади та послуги, небанківські послуги, продукти для корпоративних клієнтів, менеджмент у банках. Вони доповнені практикою (останніми роками вона відбувається в онлайн форматі. Зокрема, через карантинні обмеження), що містить п'ять завдань, під час розв'язання яких студенти здійснюють тренувальні транзакції з метою опанування різноманітних методів проведення операцій і платежів у сфері надання банківських послуг.

Оцінка поточних та підсумкових результатів здійснюється відповідно до критеріїв Болонської системи. За підсумками курсу його активні учасники отримують сертифікати, що містять відомості про результати навчальної роботи. Їх узагальнення складається в підвалі рейтингу випускників. А вже з нього до кадрового резерву фінансово-кредитної установи потрапляють лише щонайліпші – ті, хто спромігся накопичити 90 та більше балів [10].

Не менш притягальним виявився кейс добре відомого в Україні та за її межами підприємства «Марін Дизайн Інжиніринг Миколаїв» (МДЕМ) [17]. Це – мультисервісна інжинірингова компанія, основна діяльність якої – базовий та детальний корабельний інжиніринг, а також додаткові цифрові послуги на користь ключового замовника – міжнародного альянсу суднобудівних корабельних Damen Shipyards Group (Нідерланди). Процес імпліер-брендингу та рекрутингу студентів до команди співробітників МДЕМ відбито в табл. 2.

Очевидно, що в кожному випадку використані стратегії, зміст яких обумовлений специфікою бізнесу: розгалуженого та побудованого на інтенсивних комунікаціях з клієнтами (щодо ПриватБанку) й вузькоспеціалізованого та такого, що передбачає застосування специфічного технічного й програмного забезпечення (у випадку з МДЕМ). Навіть фізичні потреби в співробітниках у них різні: чисельність персоналу МТУ ПриватБанк станом на 2020 р. складала

480 осіб, а в МДЕМ на сьогодні – 213 осіб. Про отримані результати формуємо враження, аналізуючи інформацію, з табл. 3.

Те, що ми бачимо, надає підстави для низки узагальнень:

- по-перше, кількість працевлаштованих студентів свідчить про успішний перебіг реалізації проєктів;
- по-друге, технології дуальної освіти, які обирають ЗВО, роботодавці та студенти, не можуть бути уніфікованими. Щоразу розробники освітньо-професійної програми мають знаходити найкраще з можливих рішень. Критерій – відповідність організації навчального процесу особливостям майбутньої роботи теперішніх студентів;
- по-третє, відаючи належне ініціативам новаторів дуальних технологій, не бачимо підстав називати їх діяльність всеохоплюючою. Так відбуватиметься і надалі без:
 - ініціювання зміни до змісту освіти та графіків навчального процесу з додаванням до нього виробничої компоненти за запитами роботодавців та з огляду на вимоги державних стандартів щодо тих чи інших спеціальностей;
 - запровадження блочно-модульної побудови навчальних планів освітньо-професійних програм;
 - створення інституціонального підґрунтя для співпраці ВНЗ із товаровиробниками, позбавлення останніх споживацького відношення до джерел формування інтелектуального капіталу, які подібно

Таблиця 2

Процес імпліер-брендингу та залучення студентів до компанії «Марін Дизайн Інжиніринг Миколаїв»

Напрями роботи	Заходи
Активна присутність у соціальних мережах	Сторінки компанії у популярних серед молоді Facebook та Instagram
Відвідування закладів вищої та середньої освіти	Демонстрація відеоматеріалів, презентацій, розповсюдження друкованої та сувенірної продукції.
Дні відкритих дверей у компанії	Висвітлення історії, корпоративної культури компанії, переваг та успіхів її співробітників на висококонкурентному ринку праці. Ознайомлення аудиторії з кейсами про проєкти компанії, які допомагають кандидатам усвідомити особливості роботи та структуру професійних навичок, що знадобляться їм.
Пул талантів	Співбесіда HR-менеджерів зі студентами, які зацікавилися можливістю подальшого працевлаштування в компанії. Визначення підрозділу для перспективного працевлаштування згідно з професійним спрямуванням студента. Зарахування студентів, які успішно пройшли інтерв'ю, до кадрового резерву.
Стажування та наставництво	Організація тимчасової роботи студентів впродовж проходження практики під керівництвом досвідчених менторів з кола менеджменту та провідних фахівців інжинірингових й адміністративних підрозділів.

Таблиця 3

Наслідки реалізації проєктів з дуальної освіти для формування кадрового потенціалу підприємств

Підприємства	Чисельність осіб, які					
	брали участь у дуальних проєктах		отримали роботу за часів студентства		отримали роботу після випуску з ЗВО	
	осіб	%***	осіб	%***	осіб	%***
МТУ ПриватБанк*	3879	100,0	492	12,7	322	8,3
МДЕМ**	36	100,0	15	41,7	21	58,3

Пояснення: сумарно з початку реалізації програм дуальної освіти (* з 2014 р.; ** з 2017); ***частка від загальної чисельності студентів, які брали участь у програмах дуальної освіти.

будь-яким іншим джерелам корисних ресурсів потребують догляду і піклування;

- урегулювання фінансових взаємин сторін, які стосуються виплат заробітних плат (викладачам, коли студенти перебувають поза ЗВО, кураторам-виробникам, які витрачають час на наставництво) та стипендій і зарплат практикантам;

- психологічного забезпечення кар'єрного консалтингу абітурієнтів та студентів закладів вищої освіти з метою їх професійного самовизначення.

Опанування навичок практичної фахової діяльності під час практик, передбачених навчальними планами, продемонструємо на прикладі практичної підготовки магістрів на ФЕМ НУК. Вона ґрунтується на принципах безперервності та логічної послідовності й здійснюється: впродовж 9–10-го семестрів на аудиторних заняттях з дисциплін, передбачених навчальним планом, з метою закріплення і поглиблення теоретичних знань, міждисциплінарних зв'язків та формування практичних навичок виконання завдань професійної діяльності; під час практик, різновиди яких бачимо у табл. 4; на тренінгових курсах, якими завершується кожна з практик.

Як бачимо, система наскрізної практичної підготовки магістрантів охоплює увесь цикл, передбачений графіком навчального процесу. З 90 кредитів магістерської підготовки 20 кредитів становить набуття практичних навичок. З останніх: вісім кредитів – практики; 12 кредитів – тренінгові курси. Окреслимо деякі завдання виробничої практики:

- випробувати особистий фаховий потенціал в умовах реалій майбутнього робочого місця;

- ознайомити магістрантів зі структурою підприємств, особливостями їхньої операційної діяльності, товарною номенклатурою, економічними методами менеджменту; з технологіями застосування інструментів польових досліджень для накопичення первинних відомостей про об'єкт дослідження (глибиною не менш як за три роки) та їх подальшого аналізу;

- вивчення законодавчих та нормативних актів з регулювання господарської діяльності у відповідній сфері економічної діяльності.

Про результати виробничої практики магістранти звітують на початку третього семестру. Завдання науково-дослідної практики магістра:

- освоєння методології наукових досліджень, включаючи вивчення економічних процесів та явищ за темами підсумкових кваліфікаційних робіт;

- набуття навичок застосувати методичний інструментарій під час роботи над обраною темою випускної роботи;

- аналіз первинної інформації, накопиченої під час виробничої практики, економіко-математичне моделювання для виявлення закономірностей розвитку подій, прогнозування перспектив об'єкту дослідження, кількісне вимірювання впливу на нього екзогенних та ендогенних чинників;

- ознайомлення з логікою науково-дослідної роботи (постановка мети, визначення предмету та об'єкту дослідження, опрацювання проблеми з використанням інформаційних технологій);

- створення нових та всебічне вдосконалення методів проведення наукових студій;

- узагальнення отриманих результатів, побудова на їхньому підґрунті висновків та практичних рекомендацій;

- опанування методів ведення фахових ділових дискусій, прилюдної презентації та відстоювання думок, поглядів, пропозицій щодо їх ефективного застосування на підприємствах, в організаціях, закладах та установах.

Атестація за підсумками виробничої та науково-дослідної практик здійснюється на підставі письмового звіту, опублікування навчально-наукової статті, доповіді на науковій конференції та оцінки участі у тренінговому курсі, визначеному випускною кафедрою з урахуванням специфіки освітньо-професійних програм. Під час педагогічної практики студент повинен:

- ознайомитися зі змістом державного освітнього стандарту, освітньо-професійними програмами та робочими навчальними планами; навчально-методичним та програмним забезпеченням фахових дисциплін;

- відвідати майстер-класи провідних професорів ФЕМ з оцінкою їх якості через застосування структурованих форм спостереження;

- підготувати та провести лекцію для студентської аудиторії з теми, пов'язаної з науково-дослідною роботою.

Як бачимо, педагогічна практика має результатом: підготовку магістрів (головного кадрового резерву кафедр факультету) до подальшої викладацької роботи; залучення їх до заходів з аудиту якості, передбачених процедурами СУЯ ОП; у разі проведення занять в освітніх закладах-партнерах – активізацію та підвищення ефективності агітаційно-профорієнтаційної роботи.

Атестація за підсумками педагогічної практики проводиться на підставі письмового аналізу якості проведених магістрантом навчальних занять та оцінки участі у тренінговому курсі. За наслідками атестації виставляється диференційована оцінка. Завдан-

Таблиця 4

Структура фахової наскрізної практичної підготовки магістрантів ФЕМ

Найменування	Семестр		Тривалість
	Проведення	Атестації	
Виробнича*	10	11	2 тижні
Педагогічна	11	11	2 тижні
Науково-дослідницька (наукове стажування)	11	11	6 тижнів

*Проводиться щотижня в день самостійної роботи студентів або в кінці навчального семестру (за рішенням випускної кафедри, узгодженим з підприємством)

ня тренінгових курсів полягає у фіксації професійних компетенцій магістрантів щодо їхньої майбутньої діяльності. Вони набувають форму комплексних практичних занять із профільних дисциплін, що складаються з аудиторної роботи та самостійної роботи магістрантів. Методичне забезпечення складається з процедур рольової, групової роботи, технологічних карт здійснення робочих операцій за спеціалізацією, пакетів типових документів тощо.

Організаційним підґрунтям для цієї форми дуальної освіти слугують договори про науково-навчальне співробітництво, укладені НУК з підприємствами реального сектору економіки та фінансово-кредитними установами. Продовження та поглиблення накопиченого факультетом досвіду, наповнення його новим змістом та збагачення оригінальними й ефективними формами матиме наступні позитивні результати:

- наближення навчальних планів до вимог європейських освітніх стандартів. Створення передумов для академічної мобільності студентів, магістрантів та викладачів, підвищення кваліфікації яких у країнах ЄС є обов'язковим;
- підвищення конкурентної спроможності випускників ФЕМ на регіональному, національному та закордонних ринках праці;
- створення привабливого образу НУК в очах потенційних замовників освітніх послуг, референтних груп, які впливають на прийняття ними рішень з обрання місця навчання, органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськості;
- гарантування стабільного приходу абітурієнтів, що має стати запорукою фінансової незалежності закладу вищої освіти, яка набуває особливого значення з огляду на загальну фінансово-економічну та військово-політичну ситуацію в країні, поведження МОНУ щодо закладів вищої освіти.

Наступна форма дуальної освіти передбачає поєднання зацікавленою особою роботи на підприємствах та в організаціях (або започаткування власної

справи) з одночасним навчанням в ЗВО за індивідуальним графіком. Право на індивідуальне навчання отримують, як правило, студенти другого-четвертого курсів бакалавріату та маїстри. Обов'язкові умови: підтвердження роботодавцем факту легального працевлаштування та середній бал академічної успішності у попередніх семестрах не нижчий за 60 балів.

Природна, вимога з огляду на прагнення закладу освіти гарантувати надання професійних компетенцій відповідного ґатунку, розуміючи, що прогалини в академічній підготовці надолужаться впродовж виконання посадових обов'язків. В іншому випадку докладені зусилля не виглядають доцільними. Індивідуальний графік затверджують на один семестр. Студент набуває право вибіркового відвідування аудиторних занять, самостійного опрацювання матеріалу компонентів освітньої програми та виконання усіх обов'язкових робіт за навчальним планом тієї чи іншої спеціальності або спеціалізації.

Про рівень популярності індивідуального навчання серед студентів складемо враження на прикладі Факультету економіки моря НУК (табл. 5).

В середньому, їй віддають перевагу близько 10% отримувачів освітніх послуг. Тепер звернемося до наступної форми дуальної освіти з тих, що ми бачили на рис 1. Відомості про осіб, які навчаються на вечірніх та заочних відділеннях ВНЗ сконцентровані у табл. 6.

Очевидно: разом із тенденцією зниження чисельності студентів ЗВО, щороку меншало й тих, хто опановує фахові компетенції через вечірню та заочну форми навчання, з одночасним зростанням прибічників стаціонару. Хоча в багатьох європейських країнах дистанційне навчання залишається популярним ще з XVIII сторіччя [18]. Нового імпульсу для його піднесення надав розвиток телекомунікаційних технологій. Разом з ними в західноєвропейських та скандинавських країнах укорінилася заочна форма навчання. А в центральній та східній Європі

Таблиця 5

Відомості про поширення серед студентів ФЕМ навчання за індивідуальним графіком

Показники	Навчальні роки, осіб				
	2016-2017	2017-2016	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Чисельність студентів	465	462	512	522	505
З них ті, хто навчався за індивідуальним планом	41	46	40	49	54
Частка від загальної чисельності, %	8,8	10,0	7,8	9,4	10,7

Таблиця 6

Чисельність студентів ЗВО на початок навчального року за формами навчання, осіб

Навчальні роки	Разом	У тому числі за формою навчання			Розрахована частка до загальної чисельності, %		
		Денною	Вечірньою	Заочною	Денна	Вечірня	Заочна
2010/11	2418111	1509049	8887	900175	62,4	0,4	37,2
2012/13	2106174	1352150	6586	747438	64,2	0,3	35,5
2014/15	1689226	1153293	4797	531136	68,3	0,3	31,4
2016/17	1586754	1140100	3312	443342	71,2	0,24	28,7
2018/19	1522250	1098749	3089	420412	72,2	0,2	27,6
2021/22	1046669	764382	1586	279368	73,0	0,2	26,8

Джерело: [13; 12; 1; 2]

Попит на здобуття вищої освіти за окремими формами навчання

Локації університетів	Чисельність студентів за дистанційною, гнучкою та розподіленою формами навчання				
	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Європейський Союз	21770	22175	24585	28395	30530
Розрахований індекс	100	101,9	112,9	130,4	140,2
Інші країни світу	92225	95020	93625	91970	96815
Розрахований індекс	100	103,0	101,5	99,7	105,0

Джерело: [15]

поширилися вечірня та комбінована форми здобуття вищої освіти, започатковані у 90-х роках минулого сторіччя [16].

Статистика свідчать: у 2019–2020 р. вони ще більше закріпилися на ринку освітніх послуг ЄС. На користь цього твердження свідчать дані з табл. 7.

Висновки. Ця стаття узагальнила досвід застосування дуальної освіти вітчизняними закладами вищої освіти. Виявилось, що ця технологія набуття фахових компетенцій не є новою ні для вітчизняних, ні для іноземних закладів освіти. Інша справа полягає в підвищенні ефективності того, що вже добре відоме, та запозиченні найкращих практик, накопичених успішними країнами світу. Відтак, встановлено подальші вектори розвитку проведеного дослідження. По-перше, ознайомлення з прикладними аспектами реалізації дуальних програм університетами, що найменш, Європейського Союзу. По-друге, усвідомлення передумов (інституційних, організаційно-правових та фінансово-економічних), завдяки яким мав би бути створений привабливий ландшафт, що є невіддільною частиною освітнього простору країни.

Бібліографічний список:

1. Вища освіта в Україні у 2017 р. Державна служба статистики. *Статистичний бюлетень*. Київ, 2018, 298 с.
2. Вища та пердввища фахова освіта в Україні у 2021 р. Державна служба статистики. Статистичний бюлетень. Київ, 2022 р. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/arh_vuz_20_u.html/
3. Довгенко Я., Яременко Л., Яременко Ю. Впровадження дуальної освіти у виші: переваги та ризики. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/511/489>.
4. Здійснення наукових досліджень і розробок у 2018 р. Наукові дослідження та розробки. Архів. Державна служба статистики. *Статистичний бюлетень*. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Інформація щодо формування та ведення Єдиного реєстру об'єктів державної власності станом на 01.01.2021 р. *Фонд державного майна України*. URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/content/spf-stateproperty-info.html>.
6. Іщенко А.Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2014. URL: <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=3288>
7. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2019 р. *Державна служба статистики України*. 2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Кримчак Л.Ю. Система дуальної освіти як умова якісної підготовки конкурентоспроможних професіоналів до ринку праці в Україні. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 11, том 2, 2019. С. 83–86.

9. Мокін Б.І., Косарчук О.М. Освоєння студентами вищих технічних навчальних закладів робітничих професій як один із варіантів реалізації ідеології дуальної освіти. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2017, № 2. С. 103–109.
10. Онлайн-практика в ПриватБанку. URL: <https://practice.privatbank.ua>.
11. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/2011 навчального року. Державна служба статистики. *Статистичний бюлетень*. Київ, 2011, 207 с.
12. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/2016 навчального року. Державна служба статистики. *Статистичний бюлетень*. Київ, 2016, 171 с.
13. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: постановка Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 347. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>.
14. Репко М. Дорого і погано, але для кожного: скільки для України насправді коштує вища освіта. 2016. URL: <https://voxukraine.org/uk/education-ua>.
15. Higher Education Student Statistics: UK, 2019/20 – Where students come from and go to study. HESA, 2021. URL: <https://www.hesa.ac.uk/news/27-01-2021/sb258-higher-education-student-statistics/location>
16. Mackeogh K. EU policies in distance education, mass-individualisation of higher education for the knowledge-based society. Herleen: Open University of Netherlands, European Association of Distance Teaching Universities. 2014. URL: <https://www.ou.nl/web/blurred-lives/open-university-of-the-netherlands>.
17. Marine Design Engineering Mykolayiv. URL: <https://www.damen.com/en/companies/marine-design-engineering-mykolayiv>.
18. Zormanova L. The Comparison of Distance Learning Between the Czech Republic and Other European Countries. *International Journal of Research in E-learning*. 2019. Vol. 2(1). 88–103 pp. URL: https://www.researchgate.net/publication/335993205_The_Comparison_of_Distance_Learning_Between_the_Czech_Republic_and_Other_European_Countries.

References:

1. Vyshcha osvita v Ukraini u 2017. (2018) [Higher education in Ukraine in 2017] Derzhavna sluzhba statystyky. Statystychnyi biuleten. Kyiv, 298 p. (in Ukrainian)
2. Vyshcha ta perdvyscha fakhova osvita v Ukraini u 2021 r. (2022) [Higher and first professional education in Ukraine in 2021]. Derzhavna sluzhba statystyky. Statystychnyi biuleten. Kyiv. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/arh_vuz_20_u.html. (in Ukrainian)
3. Dovhenko Ya., Yaremenko L., Yaremenko Yu. (2021) Vprovadzhenia dualnoi osvity u vyshy: perevahy ta ryzky [Introduction of dual education in higher education: advantages and risks]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 28.

- Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/511/489>. (in Ukrainian)
4. Zdiisnennia naukovykh doslidzen i rozrobok u 2018. (2018) [Implementation of research and development in 2018]. Naukovi doslidzhennia ta rozrobky. Arkhiv. *Derzhavna sluzhba statystyky. Statystychnyi biuleten*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (in Ukrainian)
 5. Informatsiia shchodo formuvannia ta vedennia Yedynoho reiestru ob'ektiv derzhavnoi vlasnosti stanom na 01.01.2021. (2021) [Information on the formation and maintenance of the Unified Register of State Property as of 01.01.2021]. *Fond derzhavnoho maina Ukrainy*. Available at: <http://www.spfu.gov.ua/ua/content/spf-stateproperty-info.html>. (in Ukrainian)
 6. Ishchenko A.I. (2014) Hlobalni tendentsii i problemy rozvytku osvity: naslidky dlia Ukrainy [Global trends and problems of education development: consequences for Ukraine]. *Analitychna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzen*. Available at: <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=3288>. (in Ukrainian)
 7. Kilkist sub'ektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2019. (2019) [Number of business entities by type of economic activity in 2019]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (in Ukrainian)
 8. Krymchak L.Iu. (2019) Systema dualnoi osvity yak umova yakisnoi pidhotovky konkurentospromozhnykh profesionaliv do rynku pratsi v Ukraini [The system of dual education as a condition for quality training of competitive professionals in the labor market in Ukraine]. *Innovatsiina pedahohika*, vol. 11, tom 2, pp. 83–86. (in Ukrainian)
 9. Mokin B.I., Kosarchuk O.M. (2017) Osvoiennta studentamy vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv robitnychykh profesii yak odyz iz variantiv realizatsii ideolohii dualnoi osvity [Development of working professions by students of higher technical educational institutions as one of the options for implementing the ideology of dual education]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, no. 2, pp. 103–109. (in Ukrainian)
 10. Onlain-praktyka v PryvatBanku (2022) [Online practice in PrivatBank]. Available at: <https://practice.privatbank.ua>. (in Ukrainian)
 11. Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2010/2011 navchalnoho roku. (2011) [The main indicators of the activity of higher educational institutions of Ukraine at the beginning of the 2010/2011 academic year]. Kyiv, 207 p. (in Ukrainian)
 12. Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2015/2016 navchalnoho roku. (2016) [The main indicators of the activity of higher educational institutions of Ukraine at the beginning of the 2015/2016 academic year]. *Derzhavna sluzhba statystyky. Statystychnyi biuleten*. Kyiv, 171 p. (in Ukrainian)
 13. Pro zatverdzhennia Litsenziinykh umov provadzhennta osvitnoi diialnosti: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.05.2018 r. № 347. (2018) [On approval of the License conditions for educational activities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 10, 2018 № 347]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>. (in Ukrainian)
 14. Repko M. (2016) Doroho i pohano, ale dlia kozhnoho: skilky dlia Ukrainy naspravdi koshtuie vyshcha osvita [Expensive and bad, but for everyone: how much does higher education really cost Ukraine]. Available at: <https://voxukraine.org/uk/education-ua>. (in Ukrainian)
 15. Higher Education Student Statistics: UK, 2019/20 – Where students come from and go to study. (2021) HESA. Available at: <https://www.hesa.ac.uk/news/27-01-2021/sb258-higher-education-student-statistics/location>. (in Ukrainian)
 16. Mackeogh K. (2014) EU policies in distance education, mass-individualisation of higher education for the knowledge-based society. Herleen: Open University of Netherlands, European Association of Distance Teaching Universities. Available at: <https://www.ou.nl/web/blurred-lives/open-university-of-the-netherlands>.
 17. Marine Design Engineering Mykolayiv. Available at: <https://www.damen.com/en/companies/marine-design-engineering-mykolayiv>.
 18. Zormanova L. (2019) The Comparison of Distance Learning Between the Czech Republic and Other European Countries. *International Journal of Research in E-learning*, vol. 2(1), pp. 88–103 pp. Available at: https://www.researchgate.net/publication/335993205_The_Comparison_of_Distance_Learning_Between_the_Czech_Republic_and_Other_European_Countries.